

Bronius DAKANIS

Į Lietuvos Istorijos ir kultūros paminklų sąrašą įrašytos trys Laukagalio kaimo (Kaišiadorių r.) archeologinės vietos, kurios dėl neišskios kultūrinės vertės dar neįtrauktos į NKVR. Tai Pavalių piliakalnis (AR 314) bei 2 senkapiai, iš kurių vienas vadinamas Lyno šlaitu, o kitas nurodomas Krasnosiolkos kaimo vardu, tačiau iš tikrųjų jis yra ant abiejų – Laukagalio ir Krasnosiolkos kaimų – žemių ribos (*Lietuvos TSR istorijos ir kultūros paminklų sąrašas*, V., 1973, p. 120).

Laukagalio piliakalnis aprašytas VAK anketoje, sudarytoje S. Martinkaus 1935 m., kur pateiktas ir piliakalnio topografinis planas (M 1:1000) bei gautas savininko Juozo Malūnavičiaus pasižadėjimas saugoti paminklą. Anketoje nurodoma, kad piliakalnis vadinamas Piliakalniu ir Pavalių piliakalniu. Užrašytas ir padavimas, kuriame pasakojama kad prancūzų kariuomenė, ujamą rusų, bėgusi. Viena kariuomenės dalis, bėgdama pro Laukagalio kaimą, turėjusi su savimi ginklus ir kitus daiktus. Metusi juos balon, paskui kareiviai nešę žemes su kepurėmis ir pylę ant ginklų, norėdami ginklus paslėpti, kad jų nepanaudotų rusai. Taip buvęs supiltas tas kalnas. Be to, žmonės esą matę ant kalno degant ugnį, o nuėjus pažiūrėti – irgi degdavo, bet jokių žymių nepalikdavo (*KPC archyvas*, f. 1, ap. 1, b. 93, l. 148). Tuo metu piliakalnis buvo „apžėlęs, aplinkui jį ariama“ (matyt, arta aplink, išskyrus aukštesnę P pusę. Papėdė

juosia iki 10 m pločio terasa, susidariusi šlaitą skalaujant čia buvusiam ežerui ir ariant). Anketoje nurodyta ir tai, kad „pašlaitėje buvę rasti žalvariniai „sagtis ir apyrankis“, kuris graviruotas gėlėmis (žodis „Pašlaitėje“ tekste įterptas). „Sagti“ paėmęs S. Surmilavičius.

Laukagalio piliakalnis nurodomas literatūroje: jį mini Petras Tarasienka („piliakalnis yra pelkėje į žiemius nuo kaimo“ (P. Tarasienka, *Lietuvos archeologijos medžiaga*, K., 1928, p. 169), jis įtrauktas į LAA: užsimeinama, kad „kultūrinio sluoksnio nepastebėta“ (*LAA*, t. 2, V., 1977, p. 93), plačiau aprašytas Vytauto Daugudžio (V. Daugudis, Iš tolimosios praeities, *Paparčių ir Žaslių apylinkės*, Kaišiadorys, 1997, p. 44), remdamasis juo, kartu su kaimo istorija piliakalnį aprašė Rolandas Gustaitis (R. Gustaitis, *Kaišiadorių rajono gyvenviečių žinynas*, Kaišiadorys, 2001, p. 248–249). Piliakalnį žvalgė MMT, M. Černiauskas ir Respublikinis žemėtvarkos projektavimo institutas, tačiau blogai jį kartografavo – apie 100 m į P nuo tikrosios buvimo vietos. Ir žvalgant vėliau, 1983 m., piliakalnio kultūrinio sluoksnio ir jo papėdės gyvenvietės neaptikta.

Kauno valstybiniame istorijos muziejuje saugota apyrankė siaurėjančiais gyvuliniais galais su keturkampio skerspjūvio lankeliu, puoštu įkirstais kryželiais. Muziejaus inventoriaus knygoje (reg. Nr. 1193) nurodyta, kad apyrankė rasta Laukagalyje

(Žaslių sen.), Lino šlaite. Ji, kaip dingusi, nurašyta 1948 m.

MMT (B. Dakanis, R. Olišauskas) ir Sąjunginio aerofotogeodezinių tyrinėjimų instituto Vakarų filialo 1983 m. žvalgomoji ekspedicija Kaišiadorių r. spėjo, jog Lino šlaitas XX a. pirmosios pusės paminklinėje dokumentacijoje buvo klaidingai sutapatintas su Laukagalio Pavalių piliakalniu. Manoma, kad minėtoje anketoje nurodoma ne piliakalnio pašlaitė, o Lino šlaitas, kitaip dar vadinamas Pašlaite. VAK Žinių iš Lietuvos žemės vardyno lape (duomenys užrašyti S. Martinkaus 1935 m.) pažymėta, jog „Lino šlaitas = Pašlaitys“. Tai esąs kalniukas, prie kurio šlaito buvęs išplautas aukso gabalėlis, už kurį gauta 100 rb. (*KPC archyvas*, f. 1, ap. 1, b. 93, l. 150). Be to, pats S. Surmilavičius 1983 m. ekspedicijai parodė Lino šlaitą, esantį 0,85 km į PV nuo Laukagalio Didžiojo (Didžiojo aukuro, Velnio) akmens, 0,2 km į PV nuo Pavalių piliakalnio, ir ta pačia kryptimi nuo Laukagalio–Mikalaičiškių kelio bei papasakojo, kad jį ardamas radęs „apyrankę (viengubą), pentiną, sagą“, kuriuos atidavęs nežinomam asmeniui. S. Surmilavičiaus nurodyta radimvietė – tai apsodintas pušimis smėlingas, kiek pakilęs laukų kraštas prieš Gamantos upelio dešinįjį krantą. Buvo nustatyta čia lokalizuoto kapinyno teritorija, kuri užėmė 0,56 ha plotą, apsodintą pušimis. Maždaug už 0,25 km į Š–ŠV nuo radimvietės buvo Prūdninkų kapinės, vadinamos Kapinėlėmis (B. Dakanis, Mažai žinomi I tūkstantmečio ir II tūkstantmečio pradžios kapinynai, *Muziejai ir paminklai*, kn. 9, V., 1991, p. 18). Jas nukasant rasta

„grabų, kaulų“. Tai, matyt, tie patys Prūdninkų Prancūzkapiai, minimi archyvinėje medžiagoje (*KPC archyvas*, f. 1, ap. 1, b. 93, l. 396).

S. Surmilavičiaus nurodytas Lino šlaitas kaip Laukagalio senkapis su X–XIII a. kapais Kultūros ministerijos kolegijos 1984 m. gruodžio 11 d. nutarimu Nr. 135 buvo įrašytas į vietinės reikšmės archeologijos paminklų sąrašą (*Lietuvos TSR istorijos ir kultūros paminklų sąrašas* (tešinis), V., 1993, p. 74). 1993 m. KPC (B. Dakanis) ir Valstybinis žemėtvarkos institutas patikslino Laukagalio senkapių teritoriją (0,42 ha) ir nustatė bendrą piliakalnio bei akmens su dubenėliais, vadinamo Didžiuoju (AR 315), saugomo gamtinio landšafto zoną.

VAK Žinių iš Lietuvos žemės vardyno lape (duomenis 1935 m. užrašė J. Jakštas) Laukagalio k. (vėliau prirašyta, kad ant Laukagalio ir Krasnosiolkos k. ribos) nurodomas ariamas Pakapinys. Pasakojama, kad čia senovėje buvę kapai. Komisijos anketoje vieta įvardyta kaip senkapis, be „Kapinėlių“ vardas bei pasakojimas: „seni žmonės pasakoja, kad <...> daug prancūzų žuvo, kurie buvo palaidoti toje vietoje“. Rašant apie radinius nurodoma, jog „išariama žmonių kaulų (daugiau jokių radinių nerasta)“. Tačiau vėliau prirašyta: „sagelės, sagtys nuo diržų, kableliai“, kurie rasti prieš 1927 m. (jais niekas nesidomėjo, todėl pasimėtę) (*KPC archyvas*, f. 1, ap. 1, b. 93, l. 105 ir 106).

Žvalgant ir nustatant senkapių teritoriją 1983 m. sužinota, kad ją ariant traktoriais išardavo kaulų. 1993 m. nustatant apsaugos zonas išsiaiškinta, kad archyvinėje medžiagoje

minimas Pakapiny (jį nurodė A. Čiulada, g. 1914 m.) – tas pats Krasnosiolkos senkapis, įrašytas į archeologijos paminklų sąrašą.

2002 m. žvalgant Laukagalio spėjama piliakalnį ir Laukagalio (Krasnosiolkos) kapinyną, išsiaiškinta, kad nedidelės piliakalnio PV dalies savininkas prieš karą buvo ir S. Surmilavičius, o kalvos viršuje esanti 7x7 m dydžio įdubusi aikštelė (M. Černiausko 1977 m. duomenys; M. Černiauskas, *Kaišiadorių rajono 1977 m. archeologijos paminklų kartografavimo ekspedicijos ataskaita*, V., 1977, p. 13) – tai seniai iškasta duobė. Laukagalyje sužinota, jog ariamame kapinyne, Krasnosiolkos k. dalyje šio amžiaus septintajame dešimtmetyje išardavo kaukolių, rasdavo storo stiklo šukių ir žmonės sakydavo, kad ten „seniau laidodavęsi po sukilimo atkelti kitatikiai“; vėliau stačiatikiai laidoti kitoje Paparčių–Žaslių kelio pusėje (E. Perednis).

2002 m., vadovaujantis KPC Archeologinių vietų tyrimų, inventorizavimo ir apskaitos dokumentų rengimo programomis, žvalgyti ir tyrinėti Kaišiadorių r. neaiškios kultūrinės vertės objektai, tarp kurių buvo ir esantys Laukagalio kaime. Jų žvalgomiesiems tyrimams 2002 m. birželio 13 d. KVAD išdavė leidimą Nr. 66.

Laukagalyje, S. Surmilavičiaus nurodytoje radimvietėje, kurią jis pavadino Lino šlaitu, ištirtas 10 m² plotas. Jokių laidojimo požymių šioje vietoje neaptikta, tik nustatyta, kad tai iki 2 m aukščio buvusi pustomo smėlio kopa, vėliau apsodinta pušimis. Jos viršuje išsiskiria apie 10x13 m skersmens apskrita aikštelė kiek iškiliu viduriu. Kopa yra Gnau-

medos dešinėsios pakrantės miškelyje, kuris iš ŠR ribojasi su Paparčių–Mikalančiškių keliu, o iš V ir PR ją juosia keliukai, vedantys iš šio kelio į Laukagalio k. sodybą ir besijungiantys miškelių P gale. Plotas ištirtas kopos centre, 15 m į PV nuo Paparčių–Mikalančiškių kelio vidurio ir 9 m ta pačia kryptimi nuo jo senkelyje susiformavusios griovos apačios. Perkasa, kuri ŠP kryptimi – 5 m ilgio ir 2 m pločio, tirta iki 95 cm gylio. Joje buvo tik baltas pustytas smėlis – neaptiktas net arimo sluoksnis. Todėl suabejota, ar čia S. Surmilavičius rado minėtus archeologinius dirbinius.

Kapinynas neaptiktas ir ant Laukagalio ir Krasnosiolkos kaimų ribos, tarp žemų pievų esančioje 6–7 m aukščio kalvelėje, minėtame Pakapinyje arba Kapinėlose. Kalvelės šlaitai statūs, ypač ŠV. PV šlaitas nuo viršaus už 14 m sulėkštėja ir šlaite sudaro tarsi terasėlę. Viršuje yra maždaug 7x9 m dydžio aikštelė beveik plokščiu paviršiumi, kurios centre tirta 4x4 m ploto perkasa 1. Perkasoje, po 52–65 cm storio velėnos ir rudo molio sluoksniu, buvo šviesiai pilkas smėlis. Tirtu ploto ŠV kampe, matyt, imant molį ir smėlį, sluoksniai perkasti, o vėliau užlyginti ariant. Minėtoje terasėlėje, 14 m į P nuo perkastos 1 tirta perkasa 2, kuri Š–P kryptimi buvo 5 m ilgio ir 2 m pločio. Plote iki 30–45 cm ėjo velėnos ir rudo bei rausvo molio sluoksniai, o giliau – smėlis su šlynu. Tyrimų vietose molio sluoksniai iki 15–20 cm (perkasoje 1) ir 30–45 cm (perkasoje 2) buvo permaišyti ariant. Tiriant laidojimo pėdsakų neaptikta – gali būti, kad kapai jau sunaikinti (ištirta didesnė kalvelės aikštelės dalis). Kalvelės šlaitai statūs

ir kapai ilgalaikio arimo metu galėjo būti nuarti. Spėjamo Laukagalio piliakalnio viršuje esančioje 705x8 m dydžio aikštelėje tirtas 3x3 m plotas (vėliau ploto PR kampe aptikus kapą jis padidintas dar 1,2 m²). Tausojant nedidelę spėjamo piliakalnio aikštelę ateities tyrimams, perkasa tirta apardytoje vietoje, tik R ir P perkastos kraštais apimant nepažeistą aikštelės paviršių. Tiriant nustatyta, jog beveik visą perkastos plotą apima seniau iškasta duobė. Tiriamame plote, 30–35 cm gylyje, duobė buvo 2x3 m dydžio ir daugiau nei 1 m gylio. Kasant duobę suardyti čia buvusių sudegintų mirusiųjų kapai. Aptikta daug suardytų kapų, degintinių kauliukų, įkapių: geležiniai: žaslai (dalis), apkalas, sagtis; žalvariniai: žiedas pastorintu viršumi, apyrankės, segės, 3 žvangučių, apkabėlių ir kt. dirbinių fragmentai. Duobėje buvo ir degėsių sluoksnelių bei angliukų iš degintinių kapų. Šalia duobės, perkastos PR kampe, surastas 1 dar nesuardytas degintinis kapas. Sudeginto mirusiojo kapo liekanos: kauliukai ir įkapės – geležiniai: peiliukas, skustuvas, vinutė bei žiesto puodo duženos (5 0,4–0,9 cm storio šukės šviesiai rudos spalvos masės su smulkiai grūsto granito

priemaiša) – buvo supiltos į 45x70 cm dydžio ir iki 60 cm gylio nuo žemės paviršiaus duobę. Kapas, jį sutvirtinant, 21 cm gylyje buvo apdėtas iki 10 cm storio molio sluoksniu (kitur perkasoje molio sluoksnių neaptikta, tik lengvas smėlis), o iš V pusės – dar ir 3 8x8–10x12 cm dydžio akmenukų, puslankiu. Be abejo, kapas sutvirtintas dėl to, jog kalvos aikštelėje vietos laidojimui buvo labai mažai, o jos 8 m aukščio besileidžiantys į pelkes šlaitai statūs, lengvai pažeidžiami, smėlingi.

Kalvą, vadinamą Pavalių piliakalniu, į NKVR reikia įrašyti ne kaip piliakalnį, bet kaip senkapį, datuojamą XIII–XV a. Laukagalio (Krasnosiolkos) kapinėles, Pakapinį, kaip senųjų kapinių vietą, reiktų įtraukti į tokį patį savivaldybės registrą.

ARCHAEOLOGICAL SURVEY EXPLORATIONS IN LAUKAGALIS VILLAGE

In 2002 KPC excavated the archaeological objects in the Laukagalio village (Kaišiadoriai district). The Laukagalio hill-fort ancient cemetery is dated to the 13th–15th centuries.